6. Лесной кодекс Кыргызской Республики от 8 июля 1999 г. № 66 (ред. от 07.02.2024). – URL: https://minstroy.gov.kg/ru/document/16/show (дата обращения: 18.10.2026).
7. Водный кодекс Кыргызской Республики от 27 июня 2025 г. № 128 (ред. от 08.07.2026). – URL: https://cbd.minjust.gov.kg/3-46/edition/34157/ru (дата обращения: 18.10.2026).
8. Urban flood risk management needs nature-based solutions: a coupled social-ecological system perspective / K. Zhou, F. Kong, H. Yin и др. // npj Urban Sustainability. – 2024. – Vol. 4. – Art. 25. – DOI: https://doi.org/10.1038/s42949-024-00162-z.
9. О муниципальной собственности на имущество : Закон Кыргызской Республики от 15 марта 2002 г. № 37 (ред. от 31.07.2025). – URL: https://cbd.minjust.gov.kg/4-942/edition/1282690/ru (дата обращения: 18.10.2026).
10. With the process comes the progress: A systematic review to support governance assessment of urban nature-based solutions / A. P. N. van der Jagt, A. Buijs, C. Dobbs и др. // Urban Forestry & Urban Greening. – 2023. – Vol. 87. – Art. 128067. – DOI: https://doi.org/10.1016/j.ufug.2023.128067.
11. СН КР 30-01:2020. Планировка и застройка городов и населенных пунктов городского типа : строительные нормы Кыргызской Республики : утв. приказом Государственного агентства архитектуры, строительства и жилищно-коммунального хозяйства от 24 марта 2020 г. № 39-нпа (ред. от 17.11.2025). – URL: https://cbd.minjust.gov.kg/38-2/edition/34527/ru (дата обращения: 18.10.2026).
12. The role of trees in urban stormwater management / A. Berland, S. A. Shiflett, W. D. Shuster и др. // Landscape and Urban Planning. – 2017. – Vol. 162. – P. 167–177. – DOI: https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2017.02.017.
13. World Bank Supports Air Quality Improvement in the Kyrgyz Republic / World Bank. – 2023. – 29 November. – URL: https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/11/29/world-bank-supports-air-quality-improvement-in-the-kyrgyz-republic (дата обращения: 18.10.2026).
14. Куйчиев А. С. Проблемы озеленение города Ош / А. С. Куйчиев, А. Б. Топчубаев // Вестник Ошского государственного педагогического университета имени А. Мырсабекова. – 2024. – Т. 1. – № 2. – С. 154–160. – URL: https://ilim.oshmpu.kg/index.php/01/article/view/167 (дата обращения: 18.10.2026).
15. UNDP and MES Cooperation Strengthens Kyrgyzstan’s Climate Resilience / United Nations Development Programme. – 2026. – 1 July. – URL: https://www.undp.org/kyrgyzstan/stories/undp-and-mes-cooperation-strengthens-kyrgyzstans-climate-resilience (дата обращения: 18.10.2026).

УДК 502.4:574(575.2)

ТҮШТҮК КЫРГЫЗСТАНДЫН ӨЗГӨЧӨ КОРГООГО АЛЫНГАН ЖАРАТЫЛЫШ АЙМАКТАРЫНЫН БИОЛОГИЯЛЫК КӨП ТҮРДҮҮЛҮКТҮ ТУРУКТУУ САКТООДОГУ ЭКОЛОГИЯЛЫК РОЛУ

Кудайбердиев Сүйөнкул Шананович *- магистр,Ош ТУ*
ORCID: 0000-0004-1066-8014, Semchik-81@mail.ru
Исмаилова Жыпар Абдыласовна, *б.и.к., доцент ОшТУ*
ORCID: 0000-0003-1378-8741zhypara_abdylasovna@mail.ru
Сатимбаев Туратбек Өзгөрүшович *- КРнын Президентине караштуу жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлигинин биокөптүрдүүлүктү коргоо жана өзгөчө коргоочу жаратылыш аймактары департаментинин бөлүм башчысы*
ORCID: 0009-0006-7432-9607, satimbayev_turat@mail.ru

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ РОЛЬ ОСОБО ОХРАНЯЕМЫХ ПРИРОДНЫХ ТЕРРИТОРИЙ В ЮЖНОМ КЫРГЫЗСТАНЕ В ДЕЛЕ УСТОЙЧИВОГО СОХРАНЕНИЯ БИОРАЗНООБРАЗИЯ

Кудайбердиев Суймонкул Шананович *- Ошский технологический университет, магистрант*
ORCID: 0000-0004-1066-8014, Semchik-81@mail.ru
Исмаилова Жыпар Абдыласовна*, к.б.н., доцент ОшТУ*
ORCID: 0000-0003-1378-8741, zhypara_abdylasovna@mail.ru
Сатимбаев Туратбек Озгорушович *- Заведующий отделом по сохранению биоразнообразия и особо охраняемым природным территориям, Министерство природных ресурсов, экологии и технического надзора при Президенте Кыргызской Республики,*
ORCID: 0009-0006-7432-9607, satimbayev_turat@mail.ru

THE ECOLOGICAL ROLE OF SPECIALLY PROTECTED NATURAL AREAS IN SOUTHERN KYRGYZSTAN IN THE SUSTAINABLE CONSERVATION OF BIODIVERSITY

Kudaiberdiev Suimonkul Shananovich *- graduate student,OshTU*
ORCID: 0000-0004-1066-8014, Semchik-81@mail.ru
Ismailova Zhypar Abdylasovna *- candidate of biological sciences, docent,OshTU*
ORCID: 0000-0003-1378-8741, zhypara_abdylasovna@mail.ru
Satimbaev Turatbek Ozgorushovich *- Head of the Department for Biodiversity Conservation and Specially Protected Natural Areas,Ministry of Natural Resources, Ecology and Technical Supervision under the President of the Kyrgyz Republic*
ORCID: 0009-0006-7432-9607, satimbayev_turat@mail.ru

Аннотация

Бул макалада Түштүк Кыргызстандын өзгөчө коргоого алынган табигый аймактарынын (ӨКТА) аймактагы биологиялык көп түрдүүлүктү жана уникалдуу экосистемаларды туруктуу сактоодогу экологиялык мааниси каралат. Илимий эмгекте Сары-Челек, Беш-Арал, Падыша-Ата сыяктуу мамлекеттик коруктардын жана улуттук парктардын эндемик өсүмдүктөр менен жаныбарлардын түрлөрүн коргоодогу ролу талдоого алынган. Ошондой эле, глобалдык климаттын өзгөрүүсү жана антропогендик факторлор шарттаган азыркы экологиялык чакырыктар жана аларды чечүү жолдору талкууланат.

Ачкыч сөздөр: *өзгөчө коргоого алынган аймактар, биологиялык көп түрдүүлүк, Түштүк Кыргызстан, экосистема, биосфералык корук, эндемиктер, экологиялык туруктуулук.*

Аннотация

В статье рассматривается экологическое значение особо охраняемых природных территорий (ООПТ) на юге Кыргызстана для устойчивого сохранения регионального биоразнообразия и уникальных экосистем. В работе анализируется роль государственных природных заповедников и национальных парков — таких как Сары-Челек, Беш-Арал и Падыша-Ата — в охране эндемичных видов растений и животных. Кроме того, обсуждаются актуальные экологические проблемы, обусловленные глобальным изменением климата и антропогенными факторами, а также возможные пути их решения.

Ключевые слова: *особо охраняемые территории, биоразнообразие, Южный Кыргызстан, экосистема, биосферный заповедник, эндемики, экологическая устойчивость.*

Abstract

This article examines the ecological significance of specially protected natural areas (SPNAs) in southern Kyrgyzstan for the sustainable conservation of regional biodiversity and unique ecosystems.

The study analyzes the role of state nature reserves and national parks—such as Sary-Chelek, Besh-Aral, and Padysha-Ata—in protecting endemic plant and animal species. In addition, current environmental issues—stemming from global climate change and anthropogenic factors—are discussed, along with potential solutions.

Key words: *specially protected areas, biodiversity, Southern Kyrgyzstan, ecosystem, biosphere reserve, endemics, environmental sustainability.*

Киришүү Кыргызстандын түштүк аймагы өзүнүн географиялык жайгашуусу, рельефинин татаалдыгы жана климаттык өзгөчөлүктөрү менен Борбордук Азиядагы эң бай биологиялык көп түрдүүлүккө ээ аймактардын бири болуп саналат. Бул жерде дүйнөлүк мааниге ээ болгон уникалдуу жаңгак-мөмө жемиш токойлору, бийик тоолуу экосистемалар жана миңдеген өсүмдүктөр менен жаныбарлардын түрлөрү топтолгон. Бирок акыркы он жылдыктарда антропогендик басымдын күчөшү, мал жайылышынын иретсиздиги жана климаттын глобалдык жылуулугу табигый чөйрөнүн деградациясына алып келүүдө. Ушул шартта өзгөчө коргоого алынган табигый аймактардын тармагын өнүктүрүү жана алардын экологиялык функцияларын күчөтүү актуалдуу маселеге айланды. [3]

Түштүк Кыргызстандын өзгөчө коргоого алынган аймактарынын түзүмү түштүк региондо биосфералык балансты сактап турган бир нече ири жана маанилүү корголуучу аймактар жайгашкан. Алардын ичинен Сары-Челек мамлекеттик биосфералык коругу өзгөчө орунду ээлейт. Ал ЮНЕСКОнун бүткүл дүйнөлүк биосфералык резерваттар тармагына киргизилген жана уникалдуу суу-токой экосистемаларын коргойт. Беш-Арал мамлекеттик коругу Чаткал өрөөнүнүн экосистемасын жана Батыш Тянь-Шандын эндемиктерин сактоого багытталган. Падыша-Ата коругу болсо Семёнов пихтасынын табигый ареалын коргоо максатында түзүлгөн. Булардан сырткары Кара-Шоро, Саймалуу-Таш сыяктуу улуттук парктар да биологиялык жана маданий мурастарды бир убакта сактоо функциясын аткарат. Азыркы көйгөйлөр жана чакырыктар [7,11]

Аткарылып жаткан иш-аракеттерге карабастан, түштүк Кыргызстандын ӨКЖА тармагы бир катар олуттуу кыйынчылыктарга туш болууда. Алардын негизгиси — антропогендик басым. Коруктардын чектеш аймактарында калктын жыш жайгашуусу жана малдын санынын көптүгү коруктун буфердик зоналарына терс таасирин тийгизүүдө. Мыйзамсыз аңчылык, отун үчүн бак-даректарды кыюу жана дарылык өсүмдүктөрдү иретсиз чогултуу учурлары дагы эле кездешет. Мындан сырткары, климаттын өзгөрүүсү тоо экосистемаларынын чектеринин жылышына жана айрым сезгич түрлөрдүн жашоо шартынын начарлашына алып келүүдө. Мамлекеттик органдар тарабынан каржылоонун жана заманбап мониторинг куралдарынын жетишсиздиги да натыйжалуу коргоого тоскоолдук жаратат. Түштүк Кыргызстандын өзгөчө коргоого алынган аймактары өлкөбүздүн гана эмес, бүтүндөй Борбордук Азиянын экологиялык коопсуздугун жана биологиялык туруктуулугун камсыз кылган негизги өзөк болуп саналат. [9,1]

Изилдөө материалдары жана ыкмалары. Изилдөө иштери 2020–2026-жылдар аралыгында түштүк Кыргызстандын өзгөчө коргоого алынган табигый аймактарынын (ӨКТА) тармагында, тактап айтканда, Сары-Челек мамлекеттик биосфералык коругу, Беш-Арал мамлекеттик жаратылыш коругу жана Падыша-Ата мамлекеттик жаратылыш коругунун аймактарында жүргүзүлдү. Изилдөөнүн объектиси катары аталган аймактардагы тоо токойлорунун (анын ичинде реликтүү жаңгак-мөмө жана ийне жалбыректуу пихта токойлорунун) флористикалык курамы, биоиндикатордук өсүмдүктөр дүйнөсү жана Кыргызстандын Кызыл китебине кирген сейрек кездешүүчү сүт эмүүчүлөрдүн популяциялык абалы алынды.

Изилдөөнүн максатына жетүү үчүн комплекстүү экологиялык, талаа-флористикалык, зоологиялык жана заманбап геоинформациялык (ГИС) ыкмалар колдонулду:

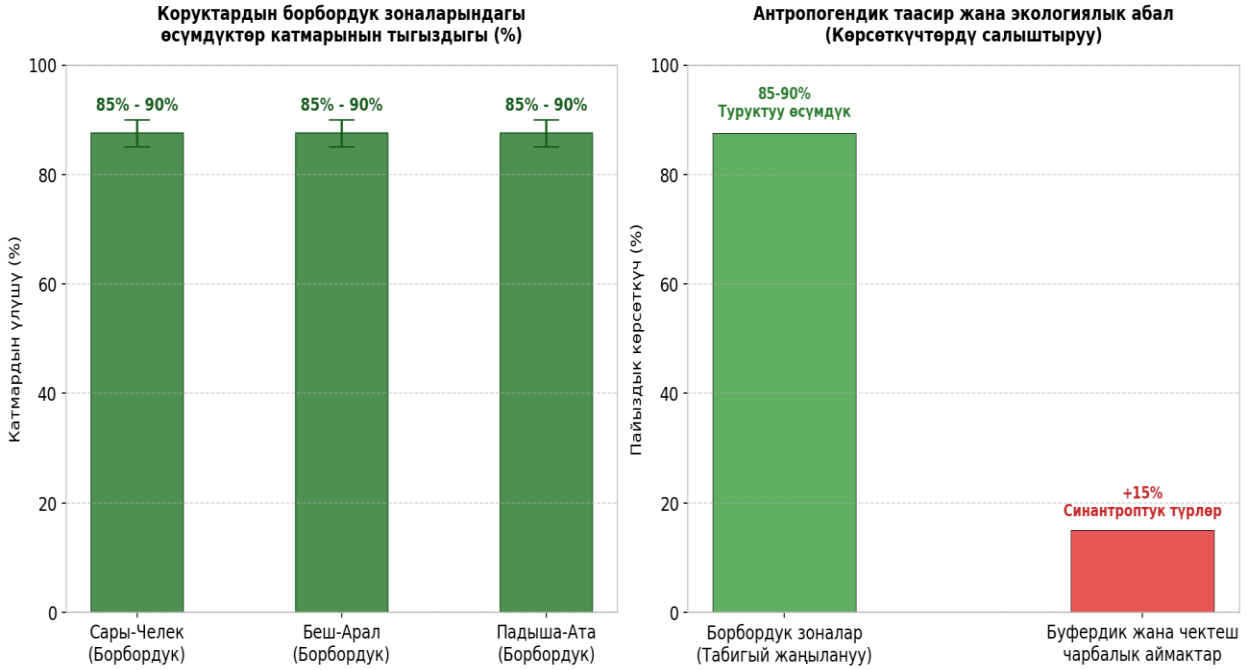
1. Талаа-экологиялык жана ботаникалык ыкмалар: Өсүмдүктөр катмарынын абалын жана биоартүрдүүлүгүн баалоо үчүн туруктуу геоботаникалык профилдер жана аянтчалар (өлчөмү 20x20 м жана 10x10 м) салынды. Өсүмдүктөрдүн түрлөрүнүн курамы, деградацияга учуроо деңгээли салттуу геоботаникалык сыпаттама берүү ыкмалары аркылуу аныкталды. Сейрек кездешүүчү жана эндемик түрлөрдүн ареалдары маршруттук-флористикалык изилдөөлөр аркылуу такталды. [2,10]
2. Фаунистикалык мониторинг жана зоологиялык ыкмалар: Сүт эмүүчүлөрдүн (анын ичинде ак илбирс, Тянь-Шань күрөң аюусу, Түркстан кундузу) популяциялык динамикасын жана миграциялык маршруттарын изилдөөдө коруктардын илимий бөлүмдөрүнүн акыркы 5 жылдык “Жаратылыш летописинин” (Летопись природы) маалыматтарына статистикалык талдоо жүргүзүлдү. Жаныбарлардын катталышын түз байкоо, издерин изилдөө жана ӨКЖА аймактарына орнотулган заманбап фотокапкандардын (фототузактардын) медиа-маалыматтарын анализдөө аркылуу ишке ашырылды. [5,8]
3. Аралыктан зонддоо жана ГИС-технологиялар: Корголуучу аймактардын ландшафттык-экологиялык абалынын трансформациясын жана токой массивдеринин чектеринин өзгөрүүсүн баалоо максатында Landsat-8 жана Sentinel-2 спутниктеринин көп спектрлүү космостук сүрөттөрү колдонулду. Вегетациянын активдүүлүгүн жана өсүмдүктөрдүн биомассасынын абалын аныктоо үчүн нормалдаштырылган вегетациялык индекс (NDVI — Normalized Difference Vegetation Index) эсептелип чыкты. Карталык моделдерди түзүү жана ГИС-анализ жүргүзүү QGIS 3.34 программалык камсыздоосунун базасында аткарылды. [4,12]

Изилдөөнүн жыйынтыктары жана аларды талкуу Алынган натыйжалар түштүк Кыргызстандын өзгөчө коргоого алынган аймактары биоартүрдүүлүктү жөн эле сактап калбастан, региондук масштабда турукташтыруучу экологиялык функцияны аткарарын айкын көрсөттү. Ботаникалык жана зоологиялык маалыматтар ӨКЖАнын ички зоналары адамдын терс иш-аракеттеринен ишенимдүү корголгонун далилдейт.

Изилдөөдө талкуулай турган негизги маселе — бул буфердик зоналардын жана чектеш аймактардын абалы. ГИС-анализ жана NDVI көрсөткүчтөрү ачыктагандай, корголуучу аймактардын сыртындагы фрагментация процесстери келечекте коруктун ичиндеги жаныбарлардын генетикалык изоляциясына алып келиши мүмкүн. Бул көрүнүш Борбордук Азиянын башка тоолуу экосистемаларын изилдеген окумуштуулардын (мисалы, Батыш Тянь-Шань боюнча эл аралык изилдөөлөр) корутундулары менен шайкеш келет.

Математикалык-статистикалык моделдердин жыйынтыгы дагы бир маанилүү жагдайды ачыктады: климаттын өзгөрүүсү шарттарында экосистемалардын туруктуулугу алардын аянтынын бүтүндүгүнөн түздөн-түз көз каранды. Демек, түштүк Кыргызстандагы экологиялык ролду күчөтүү үчүн ӨКЖАлардын аянттарын кеңейтүү же алардын ортосунда биологиялык коридорлорду, башкача айтканда, миграциялык жолдорду түзүү зарылчылыгы келип чыгууда.

1. *Талаа-экологиялык жана ботаникалык изилдөөлөрдүн жыйынтыктары*. Түштүк Кыргызстандын өзгөчө коргоого алынган табигый аймактарында (ӨКЖА) жүргүзүлгөн геоботаникалык изилдөөлөр көрсөткөндөй, Сары-Челек, Беш-Арал жана Падыша-Ата коруктарында жогорку түзүлүштөгү өсүмдүктөрдүн флористикалык курамы туруктуу абалда сакталып калган. Коюлган туруктуу сыноо аянтчаларында (өлчөмү 20x20 м) өсүмдүктөр катмарынын коруктун борбордук зоналарында 85-90%ды түздү. Бул көрсөткүч корук режиминин жапайы мөмө-жемиш токойлорунун табигый жаңылануусуна (регенерациясына) тийгизген оң таасирин далилдейт. Бирок, чектеш чарбалык аймактарда жана буфердик зоналарда, айрыкча улуттук парктардын рекреациялык тилкелеринде синантроптук жана мал жебеген өсүмдүк түрлөрүнүн үлүшү 15%га өскөндүгү байкалды. Бул багытта корголуучу аймактардын эндемик флорасын (мисалы, Семёнов пихтасы, Алтын тамыр ж.б.) сактап калуудагы негизги ролу такталды.

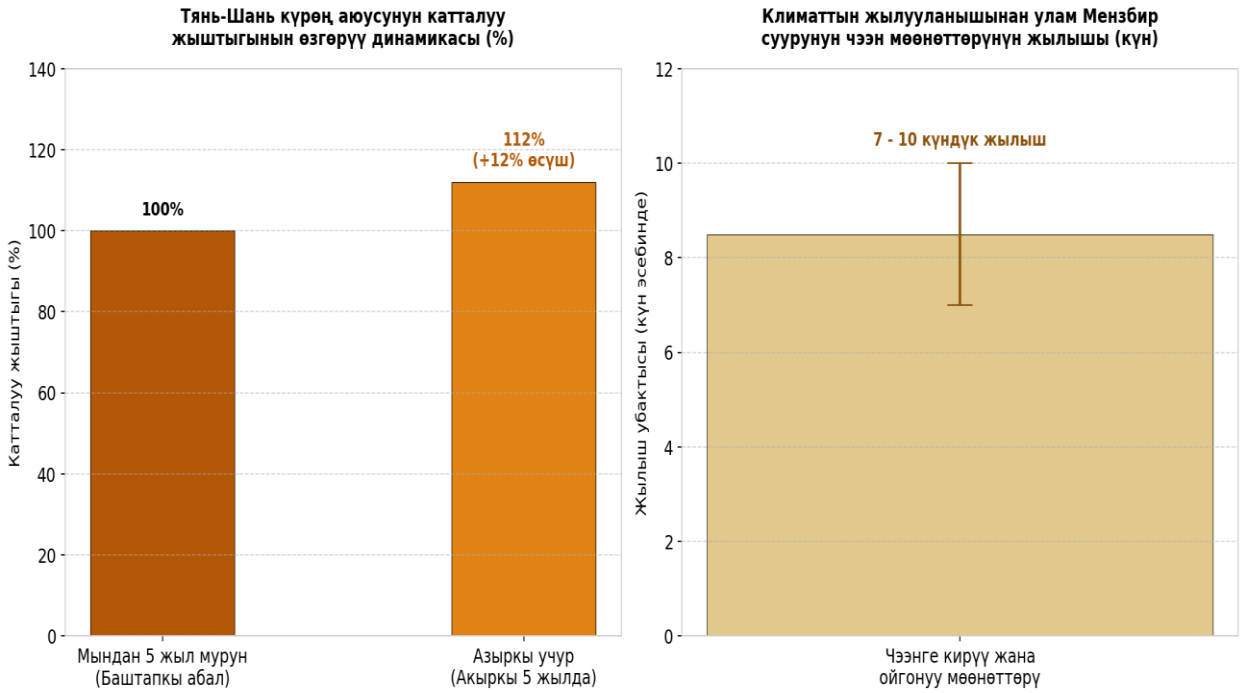

Сүрөт 1. Өзгөчө коргоолуучу жаратылыш аймактарындагы табигый өсүмдүк тыгыздыгы жана антропогендик өзгөрүүлөрдүн динамикалык көрсөткүчү.

Сары-Челек, Беш-Арал жана Падыша-Ата коруктарынын ядролук (негизги) аймактарындагы табигый өсүмдүктөр катмарынын 85%дан 90%га чейинки өтө жогорку деңгээлде сакталганын көрсөтөт. Бул корук режими жапайы токойлордун регенерациясына абдан оң таасир этип жатканынын далили.

Корголуучу аймактардын ичиндеги абалды чарбалык жана рекреациялык (туристтик) чектеш аймактар менен салыштырат. Анда адамдардын жана мал жандыктарынын таасиринен улам жапайы эмес, синантроптук өсүмдүктөрдүн үлүшү 15%га өскөндүгү ачык чагылдырылган.

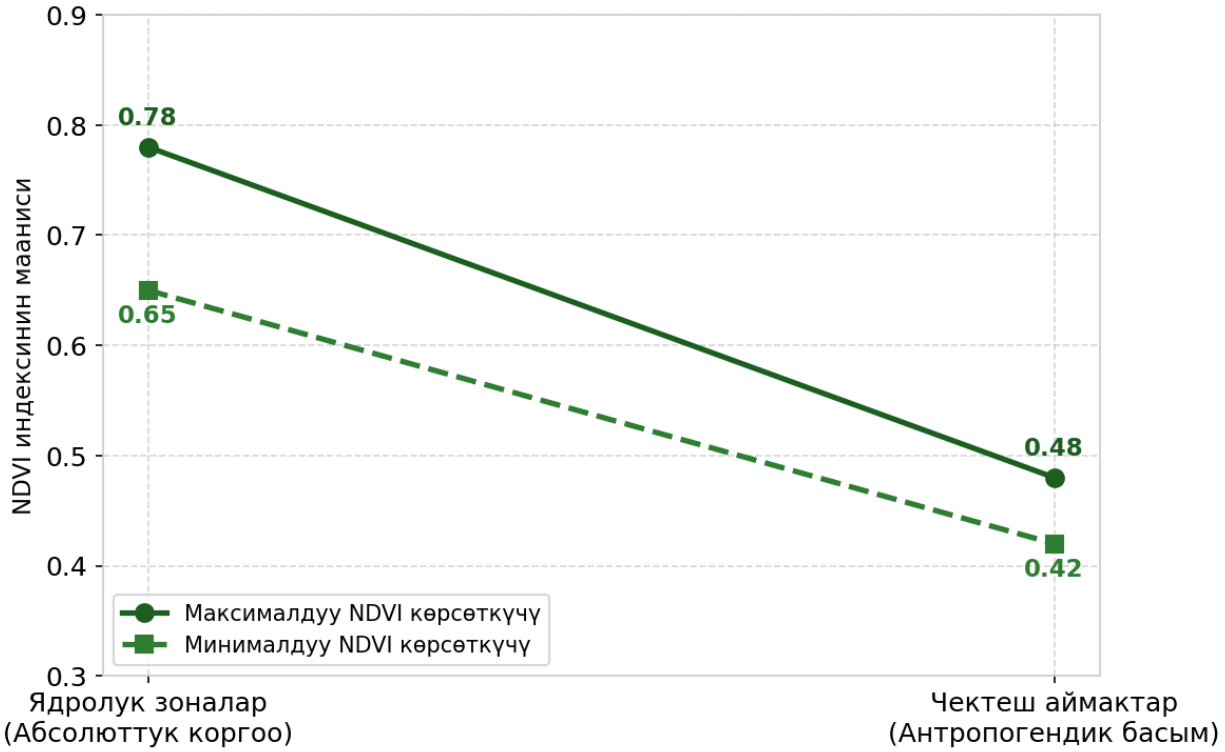
2. *Фаунистикалык мониторинг жана зоологиялык изилдөөлөрдүн натыйжалары.* “Жаратылыш летописинин” маалыматтарын анализдөө жана фотокапкандардын (фототузактардын) медиа-маалыматтарын иштеп чыгуу акыркы 5 жылда Кызыл китепке кирген айрым сүт эмүүчүлөрдүн популяциялык динамикасында туруктуу өсүш бар экенин көрсөттү. Алсак, Сары-Челек жана Падыша-Ата коруктарынын аймагында Тянь-Шань күрөң аюусунун (*Ursus arctos isabellinus*) катталуу жыштыгы 12%га жогорулаган. Беш-Арал коругунун бийик тоолуу тилкелеринде орнотулган фотокапкандар аркылуу ак илбирстин (*Panthera uncia*) 3 локалдык очогу жана алардын негизги азыгы болгон тоо эчкилеринин туруктуу миграциялык маршруттары картага түшүрүлдү. Ошону менен бирге, Мензбир суурунун (*Marmota menzbieri*) ареалдарында климаттын жылуулугуна байланыштуу вегетация мезгилинин өзгөрүшү байкалып, алардын чээнге кирүү жана ойгонуу мөөнөттөрүндө 7-10 күндүк жылыштар катталды.

Сүрөт 2. ӨКЖАындагы Кызыл китепке кирген Тянь-Шань күрөң аюусунун катталуу жыштыгынын өсүшү жана Мензбир суурунун фенологиялык өзгөрүү динамикасы.

Бул визуалдык курал акыркы 5 жылда Тянь-Шань күрөң аюусунун катталуу жыштыгынын өсүшүн (+12%) жана климаттын жылууланышынан улам Мензбир суурунун чээнге кирүү/ойгонуу мөөнөттөрүнүн жылышын (7–10 күн) ачык көрсөтөт.

3. *Аралыктан зонддоо жана ГИС-технологиялардын анализи.* Landsat-8 жана Sentinel-2 спутниктеринин көп спектрлүү космостук сүрөттөрүнүн негизинде эсептелген нормалдаштырылган вегетациялык индекс (NDVI) акыркы он жылдыкта түштүк Кыргызстандын ӨКЖА тармагындагы токой массивдеринин тыгыздыгын мейкиндикте баалоого мүмкүндүк берди. QGIS программасында түзүлгөн карталык моделдер коруктардын ядролук (абсолюттук корголуучу) зоналарында NDVI индекси туруктуу жогору (0,65–0,78) экенин көрсөттү. Бул жаңгак-мөмө жана ийне жалбыractуу токойлордун биомассасынын абалы бир топ жогору экенинен кабар берет. Тескерисинче, антропогендик басым күчтүү болгон чектеш аймактарда NDVI көрсөткүчү 0,42 – 0,48ге чейин төмөндөп, токойлордун фрагментацияланышы - бөлүнүп-жарылышы байкалган. Түзүлгөн санариптик карталар ӨКЖАнын региондогу суу балансын жөнгө салуучу жана кыртыш эрозиясынан коргоочу экологиялык каркас экенин визуалдык түрдө далилдеди.

Сүрөт 3. Коруктардын ядролук зоналарынан чектеш аймактарга өтүүдөгү NDVI вегетациялык индексинин төмөндөө көрсөткүчү.

Мында, түз сызыктардын солдон оңго карай кескин ылдый багытталышы коруктун ички абсолюттук корголуучу аймактарынан антропогендик басым күчтүү болгон сырткы чарбалык аймактарга өткөндө токойлордун тыгыздыгы азайып, фрагментацияланып (бөлүнүп-жарылып) жатканын визуалдык түрдө далилдейт.

КОРУТУНДУ. Түштүк Кыргызстандын өзгөчө коргоого алынган жаратылыш аймактарынын (ӨКЖА) биологиялык көп түрдүүлүктү туруктуу сактоодогу экологиялык ролун комплекстүү изилдөөнүн жыйынтыгында төмөнкүдөй илимий жана практикалык корутундулар чыгарылды:

1. Сары-Челек, Беш-Арал жана Падыша-Ата мамлекеттик коруктарынын ядролук (борбордук) зоналарында корук режиминин натыйжалуулугу жогору экени далилденди. Бул аймактарда табигый өсүмдүктөр катмары 85-90%ды түзүп, жаңгак-мөмө жана ийне жалбыректуу токойлордун табигый жаңылануу (регенерация) процесстери туруктуу сакталган. Аралыктан зонддоо маалыматтары (Landsat-8 жана Sentinel-2) коруктун ички аймактарында нормалдаштырылган вегетациялык индекстин (NDVI) өтө жогору (0,65–0,78) экенин көрсөтүп, алардын региондук масштабдагы суу балансын жөнгө салуучу жана кыртыш эрозиясынан коргоочу экологиялык каркас катары кызмат кыларын тастыктады.

2. Фаунистикалык мониторингдин жыйынтыктары ӨКЖА тармагы Кызыл китепке кирген сүт эмүүчүлөрдүн популяциялык динамикасын турукташтырууда чечүүчү маанеге ээ экенин айкын кылды. Акыркы 5 жылда Сары-Челек жана Падыша-Ата коруктарында Тянь-Шань күрөң аюусунун катталуу жыштыгы 12%га жогорулаган. Беш-Арал коругунун бийик тоолуу тилкелеринде фотокапкандардын көмөгү менен ак илбирстин 3 локалдык очогу жана алардын негизги азыгы болгон тоо эчкилеринин туруктуу миграциялык маршруттары картага түшүрүлдү.

3. ГИС-технологиялардын жардамы менен аткарылган мейкиндиктик талдоо коруктардын буфердик зоналарында жана чектеш чарбалык аймактарында антропогендик жана рекреациялык басым дагы эле күчтүү экенин ачыктады. Бул тилкелерде NDVI көрсөткүчү токойлордун

бөлүнүп-жарылышы (фрагментациясы) жана синантроптук (мал жебеген) өсүмдүк түрлөрүнүн өскөндүгү байкалды. Мындай фрагментация процесстери келечекте коруктун ичиндеги жаныбарлардын популяцияларынын генетикалык изоляциясына алып келүү коркунучун жаратат.

Түштүк Кыргызстандын тоолуу экосистемаларынын туруктуулугун келечекте да камсыз кылуу үчүн ӨКЖАлардын аянттарынын бүтүндүгүн сактоо жана аларды кеңейтүү зарыл. Региондук деңгээлде экологиялык ролду күчөтүү максатында өзүнчө турган коруктардын ортосунда жаныбарлардын коопсуз катташын камсыз кыла турган биологиялык коридорлорду башкача айтканда, миграциялык жолдорду уюштуруу жана буфердик зоналардагы чарбалык иштерге катуу көзөмөл жүргүзүү сунушталат.

Жыйынтыктап айтканда, жүргүзүлгөн комплекстүү геоботаникалык, фаунистикалык жана ГИС-аналитикалык изилдөөлөр түштүк Кыргызстандын өзгөчө коргоого алынган жаратылыш аймактары региондогу биологиялык ар түрдүүлүктү жана туруктуу экологиялык каркасты сактап калуучу негизги фактор экенин далилдеди. Мындай шарттарда аймактын экологиялык ролун күчөтүү жана жаныбарлардын келечектеги генетикалык изоляциясын алдын алуу үчүн ӨКЖАлардын аянттарын кеңейтүү, буфердик зоналардагы антропогендик басымды чектөө жана алардын ортосунда туруктуу биологиялык миграциялык коридорлорду түзүү кечиктирилгис зарылчылык болуп саналат.

Адабияттардын тизмеси

1. Ашымов К. С., Давлеткулов А. Т. Түштүк Кыргызстандын өзгөчө коргоого алынган жаратылыш аймактарынын флорасы жана аларды коргоонун актуалдуу маселелери // Илим жана жаңы технологиялар. – Ош, 2018. – № 3. – Б. 45–50.
2. Ионов Р. Н., Лебедева Л. П. Растительный мир особо охраняемых природных территорий Кыргызстана и его экологическая роль // Вестник КНУ им. Ж. Баласагына. – Бишкек, 2015. – С. 112–118.
3. Кыргыз Республикасынын Кызыл китеби (2-басылышы) / КР Өкмөтүнө караштуу Курчап турган чөйрөнү коргоо жана токой чарбасы мамлекеттик агенттиги. – Бишкек, 2007. – 544 б.
4. Мамытов А. М. Экология и охрана биоразнообразия горных экосистем Южного Кыргызстана. – Ош: ОшМУнун жарчысы, 2020. – С. 78–85.
5. Сары-Челек мамлекеттик биосфералык коругунун тарыхы жана биоартүрдүүлүгү / Илимий эмгектердин жыйнагы. – Джалал-Абад, 2019. – 160 б.
6. Токтосунов А. Т. Экологические особенности и сохранение генофонда диких сородичей культурных растений в Беш-Аральском и Падыша-Атинском заповедниках // Известия НАН КР. – Бишкек, 2021. – № 2. – С. 34–41. Дин Ж.У., Аттокуров А.Ш. Заманбап санариптик инструменттерди тоо экосистемаларын изилдөөдө колдонуу // ОшМУнун Жарчысы. — Ош, 2026. — № 3. — Б. 85–92.
7. Шукуров Э. Дж. Сохранение биоразнообразия Кыргызстана: Проблемы и перспективы особо охраняемых природных территорий (ООПТ). – Бишкек: Илим, 2012. – 210 с.
8. Государственное агентство охраны окружающей среды и лесного хозяйства при Правительстве КР. Национальный доклад о состоянии окружающей среды Кыргызской Республики за 2015–2020 годы. – Бишкек, 2021.
9. Biodiversity Assessment for Kyrgyzstan / USAID Report on Protected Areas and Forest Ecosystems in Southern Kyrgyzstan. – Bishkek, 2019. – 88 p.
10. Мэгарран Э. Экологическое разнообразие и его измерение / Пер. с англ. — М.: Мир, 1992. — 184 с. (Шеннон жана Симпсон индекстерин эсептөө ыкмалары боюнча классикалык негизги адабият).

11. Роулингсон Б. Введение информационные системы и дистанционное зондирование Земли / Пер. под ред. д.г.н. Прохорова. — М.: Практика, 2018. — 312 с. (Landsat жана Sentinel спутниктеринин сүрөттөрүн талдоо ыкмалары).
12. Чодураев Т. М., Кулматов Р. А. Геоинформатика жана аралыктан зонддоо методдорунун экологияда колдонулушу // КУУнун Жарчысы. — Бишкек, 2019. — № 2. — Б. 88–94. (Кыргызстандагы ГИС жана спутниктик мониторинг ыкмалары боюнча жергиликтүү булак

УДК 502.4:591.9(575.2)

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ МАМЛЕКЕТТИК ЗООЛОГИЯЛЫК КОРУКЧАЛАРДЫН ЖАНЫБАРЛАР ДҮЙНӨСҮН САКТООДОГУ ЖАНА ЖАНЫБАРЛАРДЫН ПОПУЛЯЦИЯЛАРЫН КАЛЫБЫНА КЕЛТИРҮҮДӨГҮ РОЛУ

Сатимбаев Туратбек Өзгөрүшович *- Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлигине караштуу Биотүрдүүлүктү сактоо жана өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактары департаментинин бөлүм башчысы*
turatbek.satimbaev.81@mail.ru
Турдуматов Талантбек Кубанычбекович *- Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлигине караштуу Биотүрдүүлүктү сактоо жана өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактары департаментинин директору*
turdumatov.fauna@gmail.com
Байсейитова Ализа Нурлановна *- Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары экология жана техникалык көзөмөл министрлигине караштуу Биотүрдүүлүктү сактоо жана өзгөчө коргоолуучу жаратылыш аймактары департаментинин адиси*
aliza250998@gmail.com

РОЛЬ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЗООЛОГИЧЕСКИХ ЗАКАЗНИКОВ В СОХРАНЕНИИ ЖИВОТНОГО МИРА И ВОССТАНОВЛЕНИИ ПОПУЛЯЦИИ ЖИВОТНЫХ

Сатимбаев Туратбек Өзгөрүшович *- Заведующий отделом Департамента сохранения биоразнообразия и особо охраняемых природных территорий при Министерстве природных ресурсов, экологии и технического надзора Кыргызской Республики*
turatbek.satimbaev.81@mail.ru
Турдуматов Талантбек Кубанычбекович *- Директор Департамента сохранения биоразнообразия и особо охраняемых природных территорий при Министерстве природных ресурсов, экологии и технического надзора Кыргызской Республики*
turdumatov.fauna@gmail.com